

Paragi Beáta:

A palesztínai arabok nemzeti identitásának fejlődése

Egy szuverén állam létrehozásának és fenntartásának meghatározó eleme az azt alkotó lakosság identitása. Bár az utóbbi négy év eseményei kedvezőtlen hatást gyakorolnak a palesztin állam létrehozására, az 1990-es években kibontakozó oslói békefolyamat komoly reményeket ébresztett e téren.

A dolgozat középpontjában annak a kérdéskörnek a bemutatása áll, hogy az önálló állam iránti igény megfogalmazódása szempontjából mérföldkönek számító 1960-70-es években mely események, folyamatok gyakoroltak hatást a palesztin nemzeti tudat alakulására, milyen eredményekre vezetett annak megerősödése, egyáltalán mely tényezők határozzák meg a palesztinai arabok identitását.

A palesztin nemzeti identitás kialakulása nem csupán a nyugati civilizáció nemzetfejlődésével összevetve egyedülálló, de a Közel-Kelet népeinek nemzetté válásával összehasonlítva is sajátos tényezők hatottak rá. A tanulmány mindenekelőtt e hatást gyakorló tényezőket, folyamatokat, eseményeket, azok a nemzeti identitás megszilárdulására gyakorolt hatását vizsgálja, illetve megpróbálja megválaszolni a kérdést, hogy létezik-e palesztin nemzet.¹ A nemzeti identitást formáló különböző időpontokban zajló és más-más jellegű (politikai, katonai, társadalmi, kulturális) eseményeknek közös vonása, hogy az évtizedek során a térség

* A tanulmány alapjául szolgáló előadás a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, illetve az ELTE Jogi Karán működő MTA-ELTE NATO Információs és Kutatóközpont által „Az iszlám világ a modern korban” címmel PhD-hallgatók számára rendezett konferencián hangzott el (2004. október 15.) Paragi Beáta a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékének másodéves PhD hallgatója volt az előadás megtartásának idején, kutatási területe az arab-izraeli konfliktus. A tanulmány nyomtatott formában a Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában (szerk. N. Rózsa Erzsébet) című kötetben, a Teleki László Alapítvány gondozásában 2004-ben jelent meg.

¹ A tanulmány írásakor a konferencia során és azt követően kapott visszajelzéseket, (ellen)véleményeket, ötleteket is felhasználtam, melyekért köszönettel tartozom N. Rózsa Erzsébetnek, Lugosi Győzőnek és Rostoványi Zsoltnak. A kérdésfeltevést és annak megválaszolását tovább bonyolítja, hogy a nyugati terminológia – különösen az angolszász, francia – értelmezése szerint a *nemzet* (angolul nation, franciául nation) és az *állam* (angolul state, franciául État) azonos jelentéstartalommal használt kifejezések. Amennyiben ebben a megközelítésben értjük a kérdést, palesztin állam nem létezik, tehát palesztin nemzet sem. A nemzetet célszerűbb azzal a tartalommal meghatározni, hogy az nem valamely állam lakossága, hanem meghatározott fejlődési szintet elért nyelvi-kulturális közösség. In Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-, Közép- és Dél-Kelet-Európában, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998

arabjait az egyes államok közösségei nem voltak képesek integrálni, így a térség – nem csupán zsidó – közösségeiből történő tényleges, fizikai vagy morális kirekesztésük döntő szerepet játszott abban, hogy nemzeti identitásuk megszilárdult.

*Palesztína*² araboknak, *palesztínoknak* tekintjük mindazokat, akik Izrael állam létrehozása (1948. május 14.) előtt hagyományosan a Földközi-tenger és a Jordán folyó közötti területen éltek, jelenleg is ott élnek, vagy a történelmi események következtében más államok területére kényszerültek, oda menekülteként, vagy egyéb okokból önként távoztak és jogot formálnak arra, hogy saját államuk létrejöjjön – függetlenül attól, hogy kívánják-e területén élni vagy sem. Mindazokat, akik napjainkban palesztínként kategorizálják önmagukat, három fő csoportba oszthatjuk: a) az első arab-izraeli háborút követően az 1949-es fegyverszüneti határokon (ún. zöld vonalon) belül maradt arabok, illetve leszármazottaik, akik azóta is Izrael nemzetközi jogilag elismert területén élnek, b) a harmadik arab-izraeli háborúig (hatnapos háború, 1967) Egyiptom fennhatósága alatt a Gázai-övezetben, illetve a Jordánia által annektált³ Nyugati parton élő palesztínok, akik jelenleg is izraeli megszállás alatt élnek, c) az első, majd a harmadik arab-izraeli háborút követően a szomszédos államokban – menekülttáborokban vagy egyéb körülmények között elsősorban Jordánia, Szíria, Libanon területén – letelepedő, illetve az Arab-félsziget, Európa, Amerika államaiban új életet kezdő arabok és leszármazottaik, akik a palesztín diaszpórát alkotják.

Abban, hogy Izrael 1993-ig nem volt hajlandó a palesztínok létezését elismerni, a politikai érdekek, indokok mögött jelentős szerepet játszott, hogy véleményük szerint a palesztínai arabok „kisajátították” – a hagyományosan a Földközi-tenger medencéjétől keleti irányba húzódó, pontosan definiálható határokkal nem rendelkező területet jelölő – palesztínai jelzöt.⁴

² A tanulmány egészében – hacsak másként nincs jelölve – *Palesztína* alatt modern értelemben a nemzeti-nacionalista törekvések célját, a jelenleg izraeli megszállás alatt álló területeket (Nyugati part (Ciszjordánia), Kelet-Jeruzsálem, Gázai-övezet). A bibliai-történelmi Palesztína 1516–1917 között az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt állt, majd a Népszövetség megalakulását követően 1920-tól Nagy-Britannia kapott a szervezettől felhatalmazást, hogy Palesztínát mandátumterületként igazgassa. Miután Nagy-Britannia képtelen volt megoldani palesztínai kérdést, azt 1947 februárjában ENSZ hatáskörébe utalta.

³ Az annexiót Pakisztán és Nagy-Britannia kivételével a nemzetközi közösség nem ismerte el.

⁴ Ezt legjellemzőbben a Golda Meir izraeli miniszterelnök ismert kijelentése fogalmazta meg: „Palesztínok nem léteznek. 1948 előtt mi voltunk a palesztínok” (1969. június 15.).

A nemzeti identitás – elméleti háttér

„Nemzeti” — a fogalom alkalmazhatósága

Tekintettel arra, hogy a kötet bevezetőjében már utaltunk a nyugati civilizáció alkotta különböző fogalmak (nép, nemzet, nemzetiség, etnikum, nemzetté válás, nemzetfejlődés, nacionalizmus, állampolgár) alkalmazhatóságának problémájára, illetve arra, hogy ezeknek a fogalmaknak a jelentése gyakran több, gyakran kevesebb, de általában más egy közel-keleti ember számára, jelen fejezet erre nem kíván a szükségesnél nagyobb mértékben kitérni. A. D. Smith megközelítését alkalmazva a nemzeti identitást a nacionalizmus egyik aspektusának tekintjük.⁵

Modern értelemben nemzetnek nevezük azt a történelmileg kialakult tartós emberi közösséget, melyet különböző ismérvek kötnek össze egymással és különböztetnek meg más közösségektől.⁶ A 19. században kibontakozó, majd az 1950-es, 1960-as években virágkorát élő arab nacionalizmus az arab nemzet egészének megteremtését, identitásformálását, egységesítését tűzte ki célul, melyen belül eredetileg nem különböztetett meg egyiptomi, iraki, palesztín, stb. nemzetet. Abban, hogy az összarab nemzeti identitás, illetve egység helyett mégis az egyes államhatárokon belüli nemzeti identitás erősödött meg, nagy szerepet játszott, hogy a nemzetfejlődést meghatározó endogén – pl. közös származás (Arab-félsziget), genetikai rokonság, (a Marokkótól Irakig húzódó) közös terület, (arab) nyelv, (iszlám) vallás – és exogén (tanult, választható kulturális elemek, minták, szellemi alkotások, közös történelmi múlt feltárása, a modernizációval megváltozó életkörülmények, stb.) tényezők közül ez utóbbiak kerültek a nemzetté válási folyamatok során meghatározó pozícióba.⁷

A palesztínai arabokat 1948-ig laza kötődésű etnikai csoportként definiálhatjuk, amely ezt követően az 1960-as évekre vált kulturálisan integrált etnikai közösséggé. E folyamat során a már létező nyelvi, vallási egység mellett teremtődött meg többek között a közös történelmi emlékezet, megkezdődött a palesztín politikai elitek küzdelme a hatalmi bázis megteremtéséért, a demokrácia szókészletét használva a „választókért”, illetve állandósult az

⁵ A. D. Smith a nacionalizmus fogalmán belül értelmezi még a nemzetek kialakulásának folyamatát, illetve a nemzetet középpontba helyező ideológiákat, az ezeket képviselő mozgalmakat is. E. Gellner és E. Hobsbawm megközelítésében a nacionalizmus olyan politikai tan, mely azt vallja, hogy az államhatároknak egybe kell esniük a nemzeti-etnikai határokkal. In Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-, Közép- és Dél-Kelet-Európában, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998

⁶ Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-, Közép- és Dél-Kelet-Európában, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998

⁷ A nemzetek kialakulására nézve többféle elmélet létezik, ez esetben E. Gellner és E. Hobsbawm nézetét célszerű kiemelni, amely a folyamatot a modernizáció, az iparosodás, az urbanizáció, a politikai mobilitás, a szekularizáció, a tömegoktatás „konstruált termékeinek” tekinti azáltal, hogy a felbomlott kisközösségek helyébe lépve egész

idegen hatalommal szembeni ellenállás. A nemzetté válás utolsó lépcsője, a politikailag tudatosan integrált közösség („a nemzet”) kialakulása az 1960-as években kezdődött és különösen az 1967-es háborút követően, illetve az 1970-es évek eseményei következtében erősödött meg, vált majdnem teljessé.⁸ A folyamat ezt követően lelassult, majd 1988-ban, illetve az 1993-ban kezdődő oslói folyamat során újabb lendületet kapott. Ezen utolsó, az 1960-as években kezdődő szakaszban a különböző közösségekben, magukat hátrányosan megkülönböztetve érző palesztínai arabok intézményesült formában kezdtek fellépni a hatalom megszerzéséért, a legtöbb szomszédos arab államban szembefordultak a központi politikával, intézményekkel, megkezdték a csoportautonómia kivívását, illetve célul tűzték ki az önálló állam létrehozását (szeparatizmus).⁹

„Identitás” — a szociálpszichológia megközelítése

A szociálpszichológia megkülönbözteti egymástól az egyéni- és társas identitást.¹⁰ A nemzeti identitás ez utóbbi kategóriába tartozik, bár természetesen a kettő teljes mértékben egymástól nem elválasztható, hiszen mindannyian közösségekben élünk. Szemben az individuális kultúrákkal, a kölcsönös függőségen alapuló közösségek (így az iszlám, arab civilizáció is) sokkal inkább ösztönzik és erősítik a csoporthoz tartozás tudatának kialakulását. A kérdést azt teszi különösen érdekessé (és ez nem ennek a tanulmánynak a témája), hogy bár ezekben a társadalmakban, így a Közel-Keleten is az egyén sokkal inkább hajlamos önmagát a nagyobb csoport (család, helyi közösség, törzs) tagjaként, mint individuumként definiálni, egy bizonyos közösségméreten túl nemzeti identitás endogén módon nem fejlődött ki – legalábbis a térségben való európai befolyás megjelenése előtt nem (1700-1800-as évek fordulója).

Témánk szempontjából elgondolkodtató azon megállapítás, mely szerint „az iskolai rivalizálástól kezdve az etnikai előítéleteken át a nacionalizmusig a saját csoport túlértékelése és a külső csoport lekicsinylése az emberek pozitív társas identitás iránti szükségletet tükrözi”,¹¹ mely gyakorlatilag azt jelenti, hogy a nemzeti önmeghatározásban, az identitás kialakulásában – általában és a palesztín nemzeti identitás esetén is – döntő szerepet játszik a többi hasonló (zsidó, arab) közösséghez fűződő negatív tartalmú viszony.

társadalmak homogenizációját, aktivitását valósítja meg. In Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-, Közép- és Dél-Kelet-Európában, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998

⁸ Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-, Közép- és Dél-Kelet-Európában, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998

⁹ Uott

¹⁰ *Társas identitás*: az énfogalom azon aspektusai, melyek csoporttagságunkról alkotott tudásunkból és érzelmeinkből táplálkoznak. A csoport kapcsolatokat, értékeket, megbecsülést kínál, azt, hogy „önmagunknál nagyobb dolog részesei legyünk”. *Önkategorizáció*: az a folyamat, amely során magunkat egy csoport tagjaként azonosítjuk. In E. R. Smith — D. M. Mackie: Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 321. o.

¹¹ Uott

A kulturális, majd tudatos politikai integrációval, vagyis a nemzetfejlődéssel párhuzamosan lezajló, az események függvényében változó szocializációs folyamat a palesztín közösség esetében is megtanít(ott) a történelemre, a hagyományokra, szokásokra, arra, hogy kik ők, mit is képvisel a palesztín nép. Megállapítható és a történelem bizonyította is, hogy azok, akik valamely területen kisebbségek alkotnak (pl. a palesztínai arabok Izrael, Jordánia, Szíria, Libanon, Egyiptom, illetve más államok területén), illetve bármilyen szempontból hátrányos megkülönböztetésben részesülnek, sokkal inkább és jóval következetesebben hangsúlyozzák etnikai hovatartozásukat. A palesztínai arabok esetében a harmadik arab izraeli háború, a területi megszállás kezdete (1967) volt az a tényező – „a konfliktus” – mely legerőteljesebben járult hozzá a csoporttagság tudatának, a nemzeti identitásnak a fejlődéséhez.¹²

A palesztín nemzeti identitás kialakulását és fejlődését meghatározó események

„Istenem adj erőt a zsidóknak, hogy elviseljék az üldöztetést,
kínzást és sanyargatást. Adj erőt nekik, hogy erősek legyenek
az élethez és a halálhoz.

S aztán, ha túléltek az üldöztetéseket, adj erőt nekik,
hogy ne veszítsék el a fejüket, ne változzanak át ámokfutó üldözőkké.
Adj erőt nekik, hogy erejük legyen az emberi nagysághoz, a türelemhez.

Mert a bosszú csak újabb indulatokat szül.

S talán Huxleynak és az oxfordistáknak van igazuk,
akik azt mondják, hogy
az ellenséget csak egy módon lehet legyőzni, ha elviseljük.”¹³

Az idézet általánosabb megfogalmazásban: „a komoly fenyegetést jelentő külső csoport gyilkos gyűlöletet, diszkriminációt, agressziót, morális kirekesztést hozhat a felszínre”.¹⁴ A tanulmány ezen részének nem célja, hogy kimerítően és részletesen ismertesse az arab-izraeli, palesztín-izraeli konfliktus összes eseményét, inkább arra próbál koncentrálni, hogy azoknak milyen hatása volt a palesztín nemzeti identitás alakulására.

¹² Uott

¹³ Márai Sándor: Napló 1943-44, 160. oldal. Mondanivalója, üzenete mellett két tényezővel tudom magyarázni, miért ezt az idézetet választottam ezen alfejezet bevezető gondolatként. Egyrészt, mert 1943-ban, tehát olyan időpontban íródott, mikor a 20. század második felének eseményeit még nem lehetett előre látni, másrészt mert az író sem származását, sem vallását tekintve nem érintett a kérdésben. A tanulmány szerzője nem kíván állást foglalni a tekintetben, hogy Márai félelme mennyiben igazolódott be, ezt az olvasóra bízta.

¹⁴ *Morális kirekesztés*: a külső csoport tagjai a morális törvények, erkölcsi normák hatályán kívül esnek, mely szélsőséges esetben annak elnyomásához, kizsákmányolásához, népiirtáshoz vezethet. In E. R. Smith — D. M. Mackie: Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 321. o.

A napjainkig megoldatlan izraeli-palesztínai konfliktus modern kori gyökerei a 19. század második feléig, a cionizmus mozgalmának kibontakozásáig vezethetőek vissza, melynek eredményeként több, egymást követő hullámban az 1930-as évekig magukat zsidó vallásúnak vagy származásúnak valló emberek százezrei vándoroltak be, majd telepedtek le a történelmi Palesztína területén.¹⁵ A letelepedés földvásárlással járt együtt, melyet nem utolsó sorban az ott élő araboktól vásároltak meg a zsidó szervezetek.¹⁶

Fontos megjegyezni, hogy a térségben élő araboknak korábban nem létezett önálló államuk Palesztína területén, melyre jelenlegi államalapítási igényük visszavezethető lenne. Bár a térségben lakó arabok a 20. század elejéig az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt éltek, mindennapjaikban, egymáshoz való viszonyukban nem az Isztambultól való adminisztratív függőség, sokkal inkább a helyi, törzsi kapcsolatok voltak meghatározóak. Az itt élő arabok még kiforratlan – tehát *egy* palesztín közösségben való gondolkodást nem eredményező – önmeghatározási elemei közé sorolhatjuk a szent földhöz való különleges vallási kötődést, az oszmán közigazgatási rendszeren belüli különálló „palesztín egység”¹⁷ elképzelését, az európai (illetve cionista) hódítástól való félelmet, illetve az egyes településekhez, a szülőföldhöz való kötődést.¹⁸ Ebben az időszakban a térségben élő arabok már rendelkeztek az önkifejezés egyik legfontosabb eszközével, az írott sajtóval; megemlíthetők az *al-Kármil* (alapítva: Haifa, 1908), illetve a *Filasztín* (alapítva: Jaffa, 1911) című újságok, mely utóbbi egyik 1914 májusi száma például figyelmezteti a palesztín közösséget (*al-umma al-filasztiníjja*) a „cionista folyam” fenyegetésére.¹⁹ Az önazonosítás a palesztínai arabok számára egy arab, muszlim vagy oszmán közösséghez tartozást jelentett.²⁰ A palesztínai arabok ebben az időszakban elsősorban nem a történelmi Palesztína lakóinak, hanem más arab közösségek (család, arab közösség, iszlám vallási közösség, helyi-városi közösség) lakóinak tekintették magukat, melyhez a vallás – mint

¹⁵ Megjegyzendő, hogy a náci befolyás, majd megszállás alá kerülő európai államokban gyakorlattá váló zsidóüldözések, illetve a holocaust egy meghatározó tényezője, de semmiképpen nem egyedüli oka volt a zsidó bevándorlásnak.

¹⁶ 1947-ben 463 ezer acre (1873 km²) volt zsidó tulajdonban, melynek kisebb részét a különböző egyházaktól, a brit adminisztrációtól, nagyobb részét (387 ezer acre-t, 1565 km²-t) az arab földtulajdonosoktól vásárolták. In Jewish Virtual Library (www.us-israel.org/jsource/History/Arabs_in_Palestine.html)

¹⁷ 1874-től a jeruzsálemi szandzsákhöz tartozó Jeruzsálem, Hebron, Beer Sheba, Gáza és Jaffa térsége közvetlenül Isztambul irányítása alatt állt. Rashid Khalidi: The formation of Palestinian Identity: The critical years 1917-23. In Israel Gershoni – James Jankowski (eds): Rethinking Nationalism in the Arab Middle East, Columbia University Press, New York, 1997

¹⁸ Rashid Khalidi: The formation of Palestinian Identity: The critical years 1917-23. In Israel Gershoni – James Jankowski (eds): Rethinking Nationalism in the Arab Middle East, Columbia University Press, New York, 1997

¹⁹ Uott, 172-174. o.

²⁰ Mahmud M'ari: Self-Identity and Readiness for Interethnic Contact Among Young Palestinians in the West Bank, Canadian Journal of Sociology, Vol. 23, 1998, 49. o.

régről ismert és a mindennapokat meghatározó közös nyelv- és szimbólumrendszer – eszközként járult hozzá.²¹

A két világháború közötti mandátumidőszakban sem lehetett aktívabb, tudatosabb – kvázi etnikai, „nemzeti” értelemben vett – kötődést kimutatni akár a történelmi, akár a modern értelemben vett Palesztína arab lakosságán belül, mint Közel-Kelet más államai területén élő arabokkal való viszonyukban. Szokásaik, életmódjuk, nyelvük, kultúrájuk, vallásuk nem különbözött szomszédaitól, bár a brit jelenléttel és a cionizmus mozgalmával szemben kezdett bizonyos közös érdek formálódni.²² Mindazonáltal a zsidó „nemzeti otthon” létrehozásával szembeni egyetlen hatékony védekezési lehetőségnek az arab egységet, esetleg a Szíriával való egyesülést tekintették.²³

A 20. század első felének nagyhatalmi és regionális egyezkedései²⁴ nem oldották meg – nem is feltétlenül ez volt a céljuk –, a betelepülő, más megfogalmazásban őshazájukba visszatelepülő zsidók és az ott élő arab lakosság közötti érdekellentéteket, melyek az 1930-as évekre egyre durvább és véresebb összecsapásokhoz vezettek nem csupán az arabok és a zsidók között, de az angolokkal szemben is. A fegyveres összecsapásokon, tüntetéseken, sztrájkokon kívül más együttműködési alap nem létezett.

Az egységes fellépést hátráltatták az arab törzsek, családok közötti ellentétek is.²⁵ Az 1930-as években zajló felkelések és tüntetések (1933–36) új hősokeket és mártírokat teremtettek, és a palesztínai arabok kezdtek egyre keményebben, de nem eléggé egységesen fellépni a cionista mozgalommal szemben. A különböző frakciók közötti vetélkedések közepette a második világháború előtti „nemesi”, törzsi vezetők képtelenek voltak felismerni, hogy megosztottságuk Palesztína elvesztéséhez vezethet.²⁶

²¹ Musa Budeiri: The Palestinians. Tensions between Nationalist and Religious Identities. In Israel Gershoni – James Jankowski (eds): Rethinking Nationalism in the Arab Middle East, Columbia University Press, New York, 1997

²² Ezen 1948 előtti időszakhoz képest – Aziz Haidar szerint – a későbbiekben a tudatossá váló kulturális különbségek meghatározó szerepet játszottak abban, hogy a palesztínai arabok nem tudtak, akartak integrálódni a befogadó államok társadalmába, és a „társadalmi határok” váltak később valós etnikai határokká. In Haidar [1988] 96. 119.

²³ Mahmoud Mi'ari: Self-Identity and Readiness for Interethnic Contact Among Young Palestinians in the West Bank, Canadian Journal of Sociology, Vol. 23, 1998, 49. o.

²⁴ Ezek között említhető a Huszein-McMahon levelezés (1914), mely legalább kétféle értelmezésre ad okot azzal kapcsolatban, hogy a britek mely területeket is ígérték az araboknak; a francia-angol, az Oszmán Birodalom érintett területét felosztó titkos Sykes-Picot egyezmény (1916); a zsidó nemzeti otthon megteremtését ígérő brit Balfour-nyilatkozat (1917); a világháborút követő, a korábbi török területeket a nagyhatalmak között felosztó már a Népszövetség keretein belül megrendezésre kerülő san remói konferencia (az 1920-ban hozott döntéseket a Népszövetség 1922-ben erősítette meg).

²⁵ Példaként a *Nasásíbi* és a *Huszeini* családok közötti rivalizálást szokták említeni, mely sokat ártott a nemzeti identitás ügyének. In Mahmoud Mi'ari: Self-Identity and Readiness for Interethnic Contact Among Young Palestinians in the West Bank, Canadian Journal of Sociology, Vol. 23, 1998, 50. o.

²⁶ Manuel Hassassani: Historical Dynamics Shaping Palestinian National Identity, Palestine-Israel Journal Vol 8, No. 4, 2001

A második világháborút követően 1947. november 29-én az ENSZ Közgyűlése elfogadta 181. számú felosztási határozatát,²⁷ mely az addigi brit mandátum területén – a működőképességet biztosítani hivatott gazdasági egység mellett létrejövő – egy arab és egy zsidó állam létrehozását irányozta elő. A határozatot a zsidó közösség elfogadta, az arab államok nem. Az ettől az időponttól 1948. május 14-ig – a brit csapatkivonásig, Izrael állam kikiáltásáig, illetve az első arab-izraeli háború kitöréséig – eltelt fél év véres összecsapásokkal telt, és az ENSZ-határozat által előírányzott zsidó állam területéről arabok százezreinek elmenekülését eredményezte.²⁸ Az első arab-izraeli háború (1948-49), az ún. *nakba* (katasztrófa) hatása máig maradandó: ekkor realizálódott elsőként a „terület”, a szülőföld elvesztésének ténye, ekkor alakult ki a menekült-tudat, illetve az addig magukat nem kifejezetten palesztínai arabként meghatározó emberek összessége valamilyen idegen (vagy Izrael, vagy valamely környező arab, ritkább esetben távolabbi állam) fennhatósága alá került. A fegyverszüneti egyezmények értelmében Kelet-Jeruzsálem és a Nyugati part Transzjordánia (1950 áprilisától Jordániai Hásemita Királyság) fennhatósága, a Gázai-övezet pedig Egyiptom katonai igazgatása alá került és maradt 1967-ig. Abban, hogy a palesztínai arabok képtelenek voltak összefogni és a nekik kijelölt területet megvédeni, az ENSZ által előírányzott államukat létrehozni, jelentős szerepet játszott, hogy többségük szinte csak a saját otthonához, szűk értelemben vett környezetéhez kötődött és nem létezett olyan, Palesztína arab lakosságának egészét átfogó együttműködési „rendszer”, szervezőerő, mely képes lett volna érdekeik érvényesítése érdekében összehangolni akár a katonai, politikai, intézményi feladatokat.²⁹

Miután a palesztínai arabok hazájukat elhagyva más arab államokba menekültek, lényegében ezen államok lakosai kezdték – maguktól megkülönböztetendő – palesztínoknak nevezni őket. Számos esetben a száműzetés ténye alakította ki összetartozás-tudatukat.³⁰ Egyedül Jordánia garantált a palesztínoknak teljes politikai jogokat (állampolgárságot), de csupán egyéni és nem kollektív módon. A Gázai-övezet egyiptomi hatóságai különálló etnikai csoportként kezelték a palesztínokat. A többi arab államban lényegében idegenként kezelték őket; a politikai szervezkedést tiltották számukra.³¹

²⁷ A határozat szövegét magyarul lásd: Lugosi Győző: Dokumentumok a Közel-Kelet történetéhez, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1989, kézirat, 233. o.

²⁸ Hivatalos becslések szerint 750-800 ezer arab kényszerült lakóhelye elhagyására – a statisztikák őket, az 1967-es háborúban otthonaikat elhagyni kényszerülőket, illetve leszármazottaikat tekintik palesztín menekülteknek.

²⁹ Danny Rubinstein: *The People of Nowhere. The Palestinian Vision of Home*, Random House, New York, 1991, 19. o.

³⁰ Uott, 17. o.

³¹ Aziz Haidar: *The Different Levels of Palestinian Ethnicity*. In Milton J. Esman – Itamar Rabinovich (eds): *Ethnicity, Pluralism, and the State in the Middle East*, Cornell University Press, London, 1988, 99. o.

Az 1950-es években az arab-izraeli konfliktus palesztín „jellege” még alig volt érzékelhető. Az 1967-es háborút követően az ellenállási mozgalom élére álló generáció ebben az évtizedben iskolai, egyetemi tanulmányait végezte. A palesztínai arabok nagy része ügyének megoldását az arab egység megteremtésének következményeként tekintette, vagyis ebben az időszakban a palesztínai arabok az arab egység, illetve az arab nacionalizmus (a *baászizmus*, a *nasszerizmus*) lelkes szószólói voltak. Inkább vélt vagy valós összarab érdekekért, mint saját nemzeti tudatuk, identitásuk kialakításáért küzdöttek. Fontos megjegyeznünk, hogy 1967-ig a Nyugati part és a Gázai-övezet arab lakossága között szinte semmilyen kapcsolat nem létezett. Ennek megváltozása az izraeli megszállást követően a palesztín nemzeti identitásra nézve komoly hatással járt.³² 1964-ig az arab államok vezetői sem bátorították különösebben a palesztín identitást.³³

Az 1948-as eseményeket követő másfél-két évtizedben az ekkor még inkább arab, mint palesztín nacionalizmus minőségileg mindenképpen új – tudatosabban alakított – szakaszba lépett. Az addigi elitek, törzsi vezetők által kiváltságként művelt politizálás tömegmozgalommá vált, a társadalom szegényebb rétegei is egyre inkább bekapcsolódtak a politikai párbeszédbe.³⁴ A palesztín nemzeti identitás tudatosulását jelezte az első Palesztín Nemzeti Alkotmány (Palestinian National Covenant), melyet a Palesztín Nemzeti Tanács 1964-ben fogalmazott meg, illetve fogadott el, valamint ugyanebben az évben az Arab Államok Ligája (AÁL) első, alexandriai csúcstalálkozóján kezdeményezett, a különböző palesztín ellenállási mozgalmakat, pártokat ernyőszervezetként tömörítő Palesztín Felszabadítási Szervezet (PFSZ) létrehozása.

A szervezet politikailag jelentősebb szerephez a harmadik arab-izraeli háborút (1967) követően jutott, mely háború máig érezhető hatást gyakorolt nem csupán az arab nacionalizmusra (mely ezt követően veszített erejéből), de a palesztín nemzeti identitás fejlődésére is (amely nagy lendületet kapott). A háború során az addig „legalább” arab fennhatóság alatt álló palesztín területek (Nyugati part, Kelet-Jeruzsálem, Gázai-övezet) is izraeli megszállás alá kerültek. A máig hivatkozott, a „területet békéért” elv megfogalmazásával az arab-izraeli tárgyalások alapjául szolgáló – a PFSZ által csak 1988-ban elfogadott – 242. számú ENSZ Biztonsági Tanácsi határozat³⁵ (1967. november 22.) csupán a térségben lévő

³² Herbert C. Kelman: The Interdependence of Israeli and Palestinian Identities: The Role of the Other in Existential Conflict, *Journal of Social Issues*, 1999, vol. 55, No. 3, 584. o.

³³ Mahmoud Mi'ari: Self-Identity and Readiness for Interethnic Contact Among Young Palestinians in the West Bank, *Canadian Journal of Sociology*, Vol. 23, 1998, 50. o.

³⁴ Manuel Hassassani: Historical Dynamics Shaping Palestinian National Identity, *Palestine-Israel Journal* Vol 8, No. 4, 2001

³⁵ Lugosi Győző: Dokumentumok a Közel-Kelet történetéhez, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1989, kézirat, 396. o.

államok jogát ismerte el a békés és biztonságos határok közötti létezéshez. A palesztín nép „problémáját” menekültkérdésként definiálta. Mindez, illetve a pán-arabizmusban való csalódás megerősítette a palesztín vezetőkben, hogy saját államot kell létrehozniuk, amennyiben azt akarják, hogy érdekeiknek érvényt tudjanak szerezni a nemzetközi közösségben.

Erre az időszakra tudatosult a palesztínai arabokban, hogy ügyüket az arab államok sok esetben saját céljaik érdekében használták fel, vagyis önállóan, akár fegyveres harccal, akár a nyugati közvélemény által terroristának minősített eszközökkel saját kezükbe kell venniük az irányítást. Nagy lökést adott a katonai identitástudat kibontakozásának a jordániai-izraeli határon lezajló, kevésbé ismert karámai ütközet (1968. március 22.), ahol palesztín csapatok arattak győzelmet az izraeli erők felett.

A palesztín identitás 1970-es évekbeli erősödésében további jelentős szerepet játszott a Jordániától, illetve az Egyiptomtól való eltávolodás. A palesztín fegyveresek által végrehajtott terrorista akciók, gépeltérítések, egyre erőszakosabb palesztín önállósulási törekvések Amman számára egyre kellemetlenebbé kezdtek válni, aminek következtében 1970 szeptemberében Huszein király kiűzte Jordánia területéről a Palesztín Felszabadítási Szervezetet („fekete szeptember”). A szervezet bázisát ekkor Libanonba helyezte át, ahonnan a libanoni polgárháborúba történő izraeli beavatkozást követően 1982-ben kellett – immár Tuniszba – távozniuk. Egyiptom, a térség egyik legbefolyásosabb arab államának Izraellel való kiegyezése – noha a camp david-i keretegyezményekben (1978) megfogalmazásra került a palesztín önkormányzatiság létrehozásának szükségessége – az arab-izraeli konfliktust egyre inkább palesztín-izraeli konfliktussá változtatta.

Miután az 1980-as években a palesztín nép képviselői nem láttak arra reményt, hogy érdekeiknek másként érvényt szerezzenek³⁶ – az első *intifáda* kitörését (1987) követően – a Palesztín Nemzeti Tanács 1988. november 15-én Algírban kikiáltotta az önálló palesztín államot,³⁷ melyet – bár hamarosan a nemzetközi közösség számos állama ismert el – a nemzetközi joggyakorlat nem legitimált. Ezt megelőzően a nyár folyamán Jordánia uralkodója, Huszein király lemondott minden, a Nyugati partra vonatkozó igényéről. Az 1991-ben

³⁶ Lehetőségként merült fel a Nyugati parton és a Gázai-övezetben önálló állam létrehozása, a Jordániával való föderáció, illetve a történelmi Palesztína egész területén egy palesztín állam létrehozása. In Danny Rubinstein: *The People of Nowhere. The Palestinian Vision of Home*, Random House, New York, 1991

³⁷ A deklaráció mellett követelte az izraeli kivonulást a megszállt területekről, illetve a visszatérés jogának követelése helyett az önrendelkezés és az államalapítás igényét határozta meg fő célkitűzésként. Ezt követően Genfben az ENSZ Közgyűlés ülésén Arafat elismerte minden a kérdésben érintett fél jogát a békés és biztonságos határok között való létezéshez, illetve elítélte a terrorizmust. In Danny Rubinstein: *The People of Nowhere. The Palestinian Vision of Home*, Random House, New York, 1991

Madridban a közel-keleti kérdést sokoldalúan rendezni kívánó, az Egyesült Államok és a Szovjetunió kezdeményezésére összehívott konferencián a palesztínok a jordániai delegáció tagjaiként vettek részt, miután Izrael ekkor még nem volt hajlandó a közvetlen tárgyalásra³⁸.

A palesztín nemzeti identitás elismerésének legnagyobb eredményét az 1993-ban meginduló oslói folyamat, a megszállt területeken a megfelelő palesztín önkormányzati intézmények létrehozása, a választások megrendezése (1996. január) jelentette. A békefolyamat részleteinek ismertetésétől és értékelésétől eltekintve fontos hangsúlyozni, hogy az a palesztín nemzeti identitás stabilizálódásában vitathatatlan szerepet játszott.

A palesztín nemzettudat tartalma

„only when there is an Other can you know, who you are”
(„csak ha van egy Másik, tudhatod meg, ki is vagy”)
(Stuart Hall)³⁹

A fenti eseménysorozatot értékelve elmondható, hogy a palesztín nemzeti identitás legfontosabb elemei az 1967-es háborút, az izraeli megszállás kezdetét követően szilárdultak meg. Ezek között említhető mindenekelőtt annak felismerése, hogy a többi arab állam nem tudta, nem akarta sem politikai, sem társadalmi, gazdasági értelemben integrálni őket; az ellenállás motívuma; az államnélküliség tényének elutasítása; a közös palesztín származásra való hivatkozás; a palesztín hagyományok összegyűjtése, rendszerezése, hangsúlyozása; a palesztín és a szélesebb értelemben vett arab identitás közötti különbségek kiemelése; a Palesztína helyreállításáért való kitartó küzdelem felvállalása; valamint egy olyan szekularizált (világi) állam igényének megfogalmazása, melyben egymás mellett békében élhetnek a különböző nemzetiségek.⁴⁰ Annak ellenére, hogy a nemzeti mozgalmon belül a szekularizált tendencia nyert teret, az iszlám civilizáció sajátosságaiból kifolyóan a nemzeti identitás nem nélkülözi a vallási dimenziót sem.⁴¹

³⁸ Az 1991-ben Izraelben hatalmon lévő jobboldali Likud-kormány kezdetben hallani sem akart a palesztínokkal való közvetlen tárgyalásokról. James A. Baker, amerikai külügyminiszter (1989-92) diplomáciai erőfeszítéseinek köszönhetően Izrael kompromisszumként elfogadta, hogy a palesztínokat a megszállt területeken élő egyének (de nem a PFSZ) képviseljék a közös jordániai-palesztín delegáció tagjaiként. In Martin Gilbert: Izrael története, Pannonica kiadó, Budapest, 1998, 518. o.

³⁹ Rashid Khalidi: Palestinian identity: The construction of modern national consciousness, Columbia University Press, New York, 1997

⁴⁰ Musa Budeiri: The Palestinians. Tensions between Nationalist and Religious Identities. In Israel Gershoni – James Jankowski (eds): Rethinking Nationalism in the Arab Middle East, Columbia University Press, New York, 1997

⁴¹ Manuel Hassassani: Historical Dynamics Shaping Palestinian National Identity, Palestine-Israel Journal Vol 8, No. 4, 2001

Az 1964-ben elfogadott Palesztín Nemzeti Alkotmány kimondta, hogy a palesztínok azok az arabok, akik 1947 előtt Palesztína területén éltek, illetve mindazok, akik palesztín apától születtek ezen időpontot követően akár az érintett területen kívül. Az 5. cikk értelmében a palesztín személyiség olyan állandó és eredeti jellemzőkkel rendelkezik, melyek nem tűnnek el, melyek apáról fiúra öröklődnek.⁴² Ehhez képest pontosabb és kifinomultabb az 1968-as Nemzeti Charta megfogalmazása, amely „a palesztínai nép az arab nemzet szerves része, (...) a palesztín identitás eredendő, (...) a palesztínai arabok szétszóródása nem fosztja meg őket palesztín identitásuktól. Az 1968-as Nemzeti Charta 5. cikke megismétli az 1964-es dokumentum palesztínai arabokra vonatkozó meghatározását.⁴³

Arafat 1974-ben az ENSZ Közgyűlés előtt tartott beszédében (még) hangsúlyozta, hogy 1947-ben a „Közgyűlés olyasmit osztott fel, amit nem állt jogában szétarabolni: egy oszthatatlan haza területét.” A nemzeti identitást illetően kiemelte a Palesztín Felszabadítási Szervezet új palesztín identitás megteremtésében játszott szerepét.⁴⁴

Az 1970-es években egy libanoni menekülttáborban készült felmérés szerint a megkérdezettek 69%-a ismerte Palesztína történetét, földrajzát, vezetőit, illetve a nemzeti szimbólumokat. Közel 80%-uk vallotta magát palesztínai arabnak vagy arab palesztinnak (csupán 3,5% tekintette magát egyszerűen arabnak); és 88%-uk mutatott erős érzelmi kötődést Palesztínához.⁴⁵

További, bővebb elemzést igénylő szempont lehetne a palesztín nemzeti tudat vizsgálata során a zsidó nép és a palesztín nép közötti (negatív) interdependencia, vagyis kölcsönös függőség.⁴⁶ E kérdés legérthetőbben talán úgy fogalmazható meg, hogy vajon mennyiben játszott szerepet az egyik nép identitásának formálódásában az, hogy az milyen hatást gyakorolt a másikra és viszont. Egyes történészek véleménye szerint „a cionista mozgalom a történelem legsikeresebb nemzeti mozgalma, hiszen azzal a céllal bontakozott ki, hogy egy nemzetet hozzon létre, és végül kettőt eredményezett.”⁴⁷

⁴² Danny Rubinstein: *The People of Nowhere. The Palestinian Vision of Home*, Random House, New York, 1991, 60. o.

⁴³ Lugosi Győző: *Dokumentumok a Közel-Kelet történetéhez*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1989, kézirat, 403. o.

⁴⁴ Uott, 436-443. o.

⁴⁵ idézi Mohamed E. Selim: *The Survival of a Nonstate Actor: The Foreign Policy of the PLO*. In Bahgat Korany – Ali E. Hilal Dessouki: *The Foreign Policies of Arab States*, Westview Press, Oxford, 1991, 261. o.

⁴⁶ E témában bővebben: Herbert C. Kelman: *The Interdependence of Israeli and Palestinian Identities: The Role of the Other in Existential Conflict*, *Journal of Social Issues*, 1999, vol. 55, No. 3, 581-600. o.

A palesztín nemzeti identitás kifejeződése

A nemzettudat, a nemzethez tartozás érzésének kialakulását nagymértékben erősíti, hogy azt milyen formában, milyen tartalommal képesek a nemzetet alkotó emberek realizálni. A nemzeti identitás kifejezésének, megfogalmazódásának sorrendjét, kifejeződését illetően többféle csoportosításra van lehetőség, jelen esetben az alábbi – a nemzetet alkotó népesség egészét átfogó – szinteket különböztetjük meg egymástól: 1. a kulturális-közéleti szintet, 2. a politikai-társadalmi szintet, 3. a nemzetközi jogi szintet.

Az első, vagyis a *kulturális-közéleti szint* jelenti a nemzeti identitás mindazon kifejezési lehetőségeit, melyek talán elsőként alakultak ki. Ide sorolhatók az irodalmi alkotások (a nyelv az arabság egészének központi kifejező eszköze), a saját történelem megalkotása, az eredetmítoszok, illetve az egyéb képzőművészetek, pl. a festészet, a zene, a későbbiekben a filmművészet alkotásainak⁴⁸ megszületése.⁴⁹ A kultúra – mint az emlékezet egy formája – Edward Said szerint a palesztín identitás konszolidálásában és megőrzésében elsődleges szerepet játszott, hiszen a fenyegetett palesztín nép számára a kultúra, az irodalom jelentette azt a szintet, ahol a kirekesztéssel, sok esetben a kiirtással, de legalábbis annak veszélyével szemben küzdeni lehetett.⁵⁰ Fontos szerepet játszott a palesztín identitás formálódásában, hogy kialakult és létezik erről szóló kritikai és politikai diskurzus.⁵¹ Ami az oktatás, képzettség színvonalát illeti, ismert tény, hogy a palesztín társadalom összehasonlítva (a legmagasabb iskolai végzettséget, az írni-olvasni tudók arányát tekintve, stb.) a többi arab állam lakosságával kiemelten jó eredményeket mutat fel, bárhol végezték is tanulmányaikat. Az 1970-es évek közepén a Nyugati parton és a Gázai-övezetben hét egyetemet alapítottak; a hallgatók többsége erőteljesen politizál(t) és aktívan részt vesz az izraeli megszállással szembeni tiltakozó akciókban.⁵²

⁴⁷ idézi Issam Nassar: Reflections on Writing the History of Palestinian Identity, Palestine-Israel Journal, Vol 9, No.1., 2002, 26. o.

⁴⁸ 2003-ban a Columbia Egyetemen „Dreams of Nation” (<http://www.dreamsofanation.org/>) címmel rendeztek palesztín filmfesztivált, ahol több mint 70 alkotást mutattak be. Elia Szulejmán Divine Intervention (a magyarországi mozik Deus ex machina címmel mutatták be) c. alkotását végül azért nem jelölték a legjobb külföldi film kategóriában Oscar-díjra, mert palesztín állam nem létezik. In Barsamian, David – Said, E. [2003] 160-195.

⁴⁹ Palesztín költők, írók: Mahmúd Dervis, Szamíh al-Kászím, Abd al-Karím al-Kámi (Abú Szalmá), Ibrahim Toukán, Fadvá Toukán, stb. Forrás: a Palesztín Hatóság magyarországi képviselete

⁵⁰ David Barsamian – Edward Said: Culture and Resistance. Conversations with Edward Said; South End Press , Cambridge, Massachusetts, 2003, 160. o

⁵¹ Ennek főbb teoretikusai: dr. Sákir Nablúsi, Fajszál Darrág, Abd al-Vahab Maszírí, Szobhí Hadídí, Edward Said, stb. Forrás: a Palesztín Hatóság magyarországi képviselete

⁵² Mahmoud Mí'ari: Self-Identity and Readiness for Interethnic Contact Among Young Palestinians in the West Bank, Canadian Journal of Sociology, Vol. 23, 1998, 53. o.

Politikai-intézményi szinten a nemzeti identitás egyrészt az intézményrendszer kiépülésében, másrészt a korábban már részben ismertett politikai nyilatkozatokban, alapdokumentumokban érhető tetten. Terjedelmi okokból ezek részletes bemutatásától el kell tekintenünk, de a legfontosabb „események” között említhető a Palesztín Nemzeti Alkotmány megfogalmazása (1964-ben, majd Charta néven újrafogalmazása 1968-ban); a Palesztín Felszabadítási Szervezet (PFSZ) megalakítása, illetve e szervezet nemzetközi közösség által történő elismerése; *Jászser Arafat* ENSZ Közgyűlése előtt tartott beszéde (1974), a palesztín állam kikiáltása (1988), illetve Izrael és a PFSZ kölcsönös elismerése (1993). Politikai értelemben a palesztín nemzeti mozgalom intézményesülésének kezdete óta a pluralizmus fontosságát hangsúlyozta, a sok szempontból megosztott palesztín társadalom minden képviselőjének igyekezett a PFSZ-ben helyet biztosítani.⁵³ Az 1980-as években a megszállt területeken jelentősnek mondható infrastrukturális fejlesztésekre került sor, mely az 1987-ben kezdődő *intifáda* során komoly segítséget jelentett.⁵⁴

Ami a palesztín nemzeti identitás *nemzetközi* „megjelenését” illeti, az 1974-es év mérföldkőnek számít, hiszen ebben az évben ismerte el az Arab Államok Ligája rabati csúcstalálkozóján a PFSZ-t mint a palesztín nép egyedüli és törvényes képviselőjét. Ugyanebben az évben az ENSZ Közgyűlése szintén elismerte a Palesztín Felszabadítási Szervezetet mint a palesztín nép egyedüli és törvényes képviselőjét,⁵⁵ valamint megfigyelői státuszt adott a szervezetnek, mely azóta a Közgyűlés munkájában, illetve a Közgyűlés gondozása alatt álló rendezvényeken, szervezetekben megfigyelőként részt vesz.

A palesztín nemzeti identitás nemzetközi elismerésének legjelentősebb állomása – minden ellentmondása⁵⁶ ellenére – 1993 szeptembere volt, mikor az Osló I. megállapodás aláírását megelőzően *Jichak Rabin* miniszterelnök Izrael kormánya nevében elismerte a PFSZ-t, mint a palesztín nép képviselőjét és tárgyalópartnert a közel-keleti béke rendezésében.⁵⁷

⁵³ Manuel Hassassani: Historical Dynamics Shaping Palestinian National Identity, Palestine-Israel Journal Vol 8, No. 4, 2001, 57. o.

⁵⁴ Manuel Hassassani: Historical Dynamics Shaping Palestinian National Identity, Palestine-Israel Journal Vol 8, No. 4, 2001, 56. o.

⁵⁵ ENSZ Közgyűlés 3237. sz. határozata (1974. november 22.)

⁵⁶ Annyiban ellentmondásos, hogy a létrehozott intézményi keretek, politikai szervezetek (így a Palesztín Hatóság is) csupán a megszállt, illetve részben az 1993-at követő évek folyamán palesztín fennhatóság alá került területeken élő palesztínokat képviselik; a palesztín társadalom egészét, beleértve a diaszpórában élőket is továbbra is a PFSZ képviseli, a PFSZ hatáskörébe tartozik a palesztín államról való tárgyalás, ugyanakkor a PFSZ a Palesztín Hatóság megalakulása (1994) óta számos, a megszállt területekn felmerülő kérdésben nem kompetens.

⁵⁷ Az Arafat-Rabin levélváltás részeként Arafat is elismerte Izrael jogát a békében és biztonságban való létezéshez. Lásd: <http://www.ariga.com/treaties/recogn.shtml>

Konklúzió

A palesztín nemzeti identitás sajátosságainak ismeretében jogosan vetődhet fel az olvasóban a bevezetőben is megfogalmazott kérdés, hogy létezik-e palesztín nemzet? A kérdésre – azt megkerülve – leginkább kérdéssel lehetne felelni. Nyugati értelemben vett, nem automatikusan államként definiált, de érdekeit érvényesíteni képes nemzetként vagy a Közel-Keleten használt jelentéstartalommal bíró nemzetként? A válasz megfogalmazásakor eszünkbe juthat a vízzel félig teli pohár esete, melyet egyaránt értékelhetünk félig telinek és félig üresnek is.

A kérdésre válaszolhatjuk, hogy *nincs palesztín nemzet*, hiszen – a teljes értékű palesztín nemzettudat léte ellenére – az utóbbi évek eseményei azt bizonyítják, hogy „saját területén” a Palesztín (Nemzeti) Hatóság, illetve nemzetközi viszonylatban a PFSZ érdekérvényesítő képességét, egységes fellépését a komoly belpolitikai megosztottság kérdőjelezi meg. A nemzetközi jog⁵⁸ hagyományosan az állam létrejöttének (*melyet gyakorlati szempontból a működőképességet eredményező nemzetté válás akkor is meg kell, hogy előzzön, ha a két fogalom közé nem teszünk egyenlőségjelet*) 3+1 feltételét határozza meg: állandó lakosság, meghatározott terület, főhatalom (kormány), illetve annak azon képessége, hogy képes legyen más államokkal való kapcsolat felvételére és fenntartására. Az első két tényező létezik, bár nem problémamentesen. A tanulmány első felében meghatározásra került, hogy egy potenciális palesztín államnak kik alkotják a lakosságát. A területet illetően a PFSZ-en belül egyetértés van, a gondot elsősorban két tényező jelenti: egyrészt a PFSZ legkomolyabb belső ellenzékét jelentő *Hamás*nak szomszédos Izraelhez való viszonya, másrészt Izrael és a leendő palesztín állam között a határok tekintetében fennálló nézetkülönbségek (melyeket a Nyugati parton jelenleg is épülő elválasztó fal szimbolizál, illetve testesít meg). Ami a harmadik tényezőt, a főhatalmat illeti, nem csupán a palesztínai arabok politikailag különböző meggyőződését kifejező mozgalmak – az ernyőszervezetként működő, több politikai

⁵⁸ A Nemzetközi Bíróság 1948. május 28-án elfogadott tanácsadói véleményében az ENSZ Alapokmánya 4. cikkéből kiindulva a tagfelvétel öt elemét állapította meg: a) felvételét csak állam kérheti, b) a felvételt kérő államnak békeszeretőnek kell lennie, c) el kell fogadnia magára nézve az Alapokmányból folyó kötelezettségeket, d) alkalmasnak és e) hajlandónak kell lennie e kötelezettségek teljesítésére. Mindenképpen hangsúlyozandó, hogy napjaink nemzetközi rendszerében nem létezik olyan objektív szempontrendszer, mely alapján egyértelműen megállapítható lenne, hogy a felvételét kérelmező tekinthető-e államnak; erről az említett 4. cikk rendelkezésének megfelelően a Biztonsági Tanács tagjai döntenek. In Bokorné Szegő Hanna: Nemzetközi jog, Aula Kiadó, 2000, 101-102. o.

csoportosulást tömörítő PFSZ és az ebbe nem beletartozó ellenzéki *Hamász* – között, de a palesztín népet, annak érdekeit hivatalosan képviselő PFSZ és a megszállt, majd az oslói tárgyalások, az 1990-es évek békefolyamata eredményeként részben átadott területeken korlátozott végrehajtói és törvényhozói hatalommal rendelkező Palesztín Hatóság értékei, érdekei között feszülő ellentétek is megkérdőjelezik a nemzet egységét, vagyis annak létét.

Ez utóbbi két elem, a nemzeti egység és a nemzetként létezés közötti összefüggés annyiban fontos, amennyiben bármely nemzet – illetve ennek intézményesített formája az állam – külső kapcsolatokat kíván létesíteni és fenntartani más államokkal, a nemzetközi rendszer aktoraival. Amíg ugyanis külkapcsolataik, külpolitikai érdekeik – elsősorban az Izraellel való viszonyra, annak tartalmára, valamint a tárgyalási képességekre érdemes gondolni – tekintetében nincs egyetértés a palesztín hatalmi elitek között, addig a nemzet érdekeit sem képesek nemhogy érvényesíteni, de definiálni sem. A nemzet érdekei pedig fontos pillérei a nemzeti identitásnak, tágabb értelemben a palesztín nacionalizmus végcéljának, a saját állam létrehozásának.

Hangsúlyozva, hogy a palesztín nacionalizmus célja, illetve ezen belül a palesztín nemzeti identitásnak is fontos eleme az önálló palesztín állam iránti igény, a kérdésre válaszolhatjuk azt is, hogy *létezik palesztín nemzet*. De ebben a megközelítésben – az előzővel ellentétben – a nemzet létezésének, életképességének nem szükséges bizonyítéka, hogy *képes-e* belülről állammá formálni, tartalommal megtölteni, intézményesíteni önrendelkezési igényét, érvényesíteni érdekeit, csupán elegendőnek tekintjük a (politikailag nem feltétlenül elegendő mértékben integrált) nyelvi-kulturális közösség létezését, illetve közös cél – az állam létrehozásának – megfogalmazását. Végző soron ebben az értelemben a nemzet legitimálásának kérdése a nemzetközi jog hatásköre, mely a gyakorlati, valós történelmi folyamatok szempontjából nem meghatározó.⁵⁹

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy amennyiben a palesztín nemzeti identitást, a nemzettudatot, az önmeghatározást tekintjük a nemzetté válás meghatározó kritériumának, akkor létezik palesztín nemzet; amennyiben annak egyéb elemei (így a nemzet jelentését tartalmilag definiáló és azt középpontba helyező ideológiák, az ezeket képviselő mozgalmak összhangja, együttműködése, érdekérvényesítő képessége) hangsúlyosabbak, akkor még nem. Tény azonban, hogy hatékony együttműködés, párbeszéd, a hosszú távon tartós közel-keleti béke és biztonság elengedhetetlen feltétele, az „egészséges társas identitás”, hogy a két

⁵⁹ Issam Nassar: Reflections on Writing the History of Palestinian Identity, Palestine-Israel Journal, Vol 9, No.1., 2002, 36. o.

egymással szorosan egymás mellett élő nép, „nemzet” önmagát, történelmét ismerje, fogadja el – és ennek megfelelően viszonyuljon a másikkhoz.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Barsamian, David – Said, Edward: Culture and Resistance. Conversations with Edward Said, South End Press , Cambridge, Massachusetts, 2003
- Bokorné Szegő Hanna: Nemzetközi jog, Aula Kiadó, Budapest, 2000
- Budeiri, Musa: The Palestinians. Tensions between Nationalist and Religious Identities. In Gershoni, Israel – Jankowski James (eds): Rethinking Nationalism in the Arab Middle East, Columbia University Press, New York, 1997
- Gilbert, Martin: Izrael története, Pannonica kiadó, Budapest, 1998,
- Haidar, Aziz: The Different Levels of Palestinian Ethnicity. In Esman, Milton J. – Rabinovich, Itamar (eds): Ethnicity, Pluralism, and the State in the Middle East, Cornell University Press, London, 1998
- Hassassian, Manuel: Historical Dynamics Shaping Palestinian National Identity, Palestine-Israel Journal, 2001, Vol 8, No. 4
- Hobsbawm, Eric J.: A nacionalizmus 200 éve, Maecenas Kiadó, Budapest, 1997
- Kelman, Herbert C.: The Interdependence of Israeli and Palestinian National Identities: The Role of the Other in Existential Conflict, Journal of Social Issues, Vol 55, No. 3, 1999, 581-600. o.
- Kimmerling, Baruch – Migdal, Joel S.: Palestinians, The Making of a People, Harvard University Press, 1994
- Khalidi, Rasid: The formation of Palestinian Identity: The critical years 1917-23. In Gershoni, Israel – Jankowski James (eds): Rethinking Nationalism in the Arab Middle East, Columbia University Press, New York, 1997
- Khalidi, Rasid: Palestinian identity: The construction of modern national consciousness, Columbia University Press, New York, 1997
- Lugosi Győző: Dokumentumok a Közel-Kelet történetéhez, Nemzeti Tankönyvkiadó, kézirat, 1989
- McDovall, David: The Palestinians. The Road to Nationhood, Minority Rights Publications, London, 1995
- Mi'ari, Mahmoud: Self-Identity and Readiness for Interethnic Contact Among Young Palestinians in the West Bank, Canadian Journal of Sociology, 1998, Vol 23, 47-70. o.
- Nassar, Issam: Reflections on Writing the History of Palestinian Identity, Palestine-Israel Journal, 2002, Vol 9, No. 1
- Robinson, Glenn E.: Building a Palestinian State, Indiana University Press, 1997
- Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség, állam Kelet-, Közép- és Dél-Kelet Európában, Napvilág Kiadó, 1998

- Rostoványi Zsolt: Nemzeti eszmék és folyamatok az iszlám világban. In Balogh András – Búr Gábor – Rostoványi Zsolt – Anderle Ádám: Nemzet és nacionalizmus, Korona Kiadó, 2002
- Rubinstein, Danny: The People of Nowhere. The Palestinian Vision of Home, Random House, New York, 1991
- Selim, Mohamed E.: The Survival of a Nonstate Actor: The Foreign Policy of the PLO. In Korany, Bahgat – Dessouki, Ali E. Hilal: The Foreign Policies of Arab States, Westview Press, Oxford, 1991
- Smith, E. R. – Mackie, D. M.: Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, 2002
- Cionista földvásárlások Palesztína területén; Jewish Virtual Library
http://www.us-israel.org/jsource/History/Arabs_in_Palestine.html (2003. április 10.)
- Izrael-PFSZ elismerés
<http://www.ariga.com/treaties/recogn.shtml> (2004. október 15.)
- Dreams of Nation filmfesztivál, Columbia University
<http://www.dreamsofanation.org/> (2004. október 22.)